

14-18. Beelden vertellen

Monument van de Franse Onbekende Soldaat gevallen op Belgisch grondgebied tijdens de oorlog van 1914-18 – (23)

Praktisch

- Adres:
Kerkplein O.L.Vrouw van Lakenkerk - 1020 Brussel
[plan](#)
- Bereikbaarheid:
 - Trams 81 - 93
 - Metro: lijn 6 (Koning Boudewijn) - halte Bockstael
- Voor een optimale leesbaarheid niet u de bundels best samen links bovenaan in de uiterste hoek.
- Een verrekijker kan handig zijn om de details bovenop het monument goed te observeren.

Inhoud

- De juiste antwoorden bij de observatiefiches zijn aangeduid in het blauw.
- Je vindt bijkomende vragen in een kadertekst om samen met de leerlingen mondeling te overlopen.
- Na de oefeningen vind je bijkomende informatie om met je leerlingen op bepaalde thema's dieper te kunnen ingaan.
- Het staat je natuurlijk vrij om enkel deze informatie te selecteren die je het meest bruikbaar acht voor jouw leerlingen. Het belangrijkste is om de leerlingen er toe te brengen het monument grondig te observeren.

Thema's die aan bod komen

- De Franse soldaten in België en de Onbekende Soldaat.
- Het principe van de publieke intekening
- Het Franse legeruniform

In de buurt van...

Op twee metrohaltes (lijn 6 – Belgica) van:

- *Monument voor de doden van Sint-Jans-Molenbeek* – (64)

Monument voor de Franse Onbekende Soldaat

De omgeving van het monument

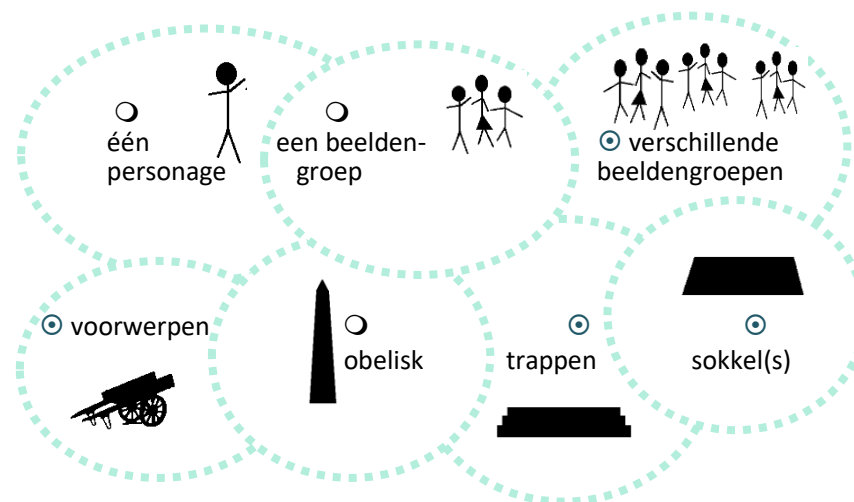
- Kijk goed naar het monument. Kruis aan wat juist is.
 - Je kan het van ver zien.
 - Je kan niet voldoende afstand nemen om het goed te observeren.
 - Je kan er rond.
 - Het is tegen een muur geplaatst.
 - Er is een open ruimte rond het monument.
 - De ruimte rond het monument staat vol auto's, bomen,...

► Komt het monument tot zijn waarde in zijn omgeving? JA / NEE
- De afmetingen van het monument.
 - Observeer het monument, los van zijn omgeving.
Het lijkt groot klein
 - Observeer het monument in zijn omgeving.
Het lijkt groot klein
 - Is er een verschil?
...Alles is relatief: ten opzichte van een mens, een leerling is het heel groot, maar als je het vergelijkt met de kerk er vlak naast lijkt het ineens heel klein...

De vorm en de samenstelling van het monument

- Het monument is eerder...
 - verticaal horizontaal
 - symetrisch asymetrisch
- In welke vorm past het monument het best?
 - een driehoek
 - een rechthoek
 - een trapezium

- Welke elementen kan je terugvinden op het monument? Kruis aan.

De opschriften

- Voor wie is dit monument opgericht? Vervolledig het opschrift:

- Naar welke gebeurtenis verwijst het opschrift?
 - de Frans Revolutie
 - de Belgische onafhankelijkheid
 - de Eerste Wereldoorlog
 - de Tweede Wereldoorlog
- Wat betekent 'ONBEKEND'?
dat zijn naam niet gekend is, ze weten niet wie er gesneuveld is

4. Links op de sokkel is er een ander opschrift in de steen gegraveerd. Vervolledig hieronder.
« ERIGÉ PAR SOUSCRIPTION ...**publique**.. »
5. Wie heeft het monument gemaakt? Zoek de handtekening van de beeldhouwer beneden rechts. Het is meneer...**M Desmaré**...

Een urne...

Voor het monument staat een bronzen urne. Waarvoor zou deze dienen?

- om as in te bewaren
- om een vlam te laten branden
- om bloemen in te zetten

De personages beneden aan het monument

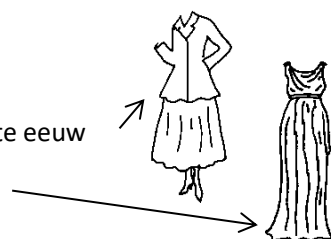
Observeer de personages beneden aan het monument, vooraan en aan de zijkanten. De twee mannen aan de achterzijde tellen niet mee.

Als inleiding op deze oefening kan je de klas in twee delen, en elke groep een zijde van het monument laten mimen.

Hoeveel vrouwen zie je?**8**.....
Hoeveel mannen zie je?**3**.....
Hoeveel kinderen zie je?**6**.....

1. Hoe zijn ze gekleed?

- Ze zijn naakt
- Ze dragen kleding van het begin van de 20ste eeuw
- Ze zijn gekleed zoals in de Oudheid
- Ze dragen legeruniformen

2. Observeer hun lichaam en gezicht.
- De lichamen zijn ...slap / **gespierd**
 - De lichamen zijn... **mooi gevormd** / uit proportie
 - Hebben sommige gezichten rimpels? JA / **NEE**
 - ➔ We kunnen dus zeggen dat de lichamen en gezichten ...
 - zijn weergegeven zoals op foto.
 - geïdealiseerd zijn.

3. Observeer hun houding:

- Ze staan recht
- Hun gezicht is zeer expressief
- Hun armen hangen naast hun lichaam
- Hun lichaam is gekromd
- Hun gezicht drukt niets uit
- Ze maken verschillende gebaren met hun armen

► Hoe wordt gevoel en emotie overgebracht?

- Met hun lichaam
- Met hun gezicht

► Welk gevoel wordt hier uitgedrukt?

- verdriet
- vreugde
- woede

4. De personage dragen een plantenslinger. Welke?

- Kruis het juiste antwoord aan.
- Verbind dan elke plant met haar betekenis.

- rozen
 - Men draagt me als kroon op het hoofd. Ik symboliseer eer en overwinning.
- papaver
 - Wit, rood of roze, ik symboliseer de zuivere liefde en opoffering.
- laurier
 - Van mij maakt men opium, een drugs. Ik symboliseer de eeuwige slaap en ik help om alle miserie en de dood te vergeten.

5. Zoek hetzelfde standpunt van de foto en arceer op de foto de plant die je hierboven aankruiste.

► Besluit: deze bloem is...

- overvloedig aanwezig
 discreet aanwezig

6. Hoe zijn de mannen, vrouwen en kinderen uitgebeeld?

- stilstaand in beweging

7. In welke richting bewegen ze?

- naar de voorkant van het monument
 naar de achterkant van het monument

De twee vrouwen aan de voorzijde

1. Wat dragen de twee vrouwen op hun hoofd?

- een helm en een sluier
 een diadeem en een laurierkrans

2. Wat doen ze?

- Ze bespreken een geheim
 Ze kussen elkaar.
 Ze worstelen met elkaar.

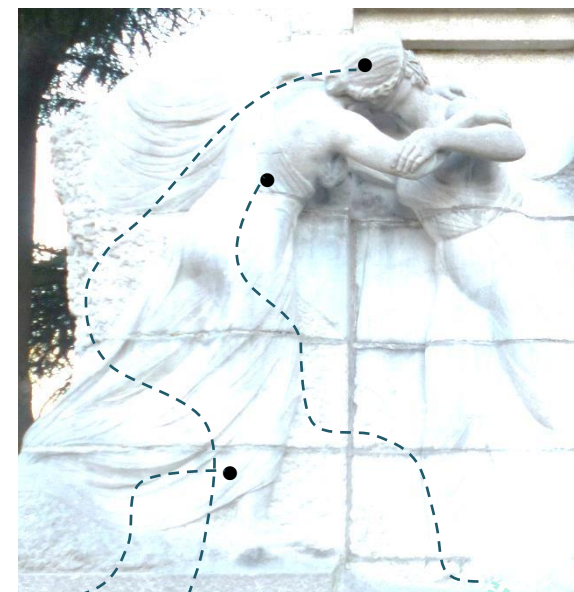
Mondeling

- Wat drukt hun gebaar uit? Broederschap
 - Deze twee vrouwen zijn allegorieën, dwz. dat ze een idee voorstellen, iets abstract. Ze stellen twee landen voor. Welke? (tip: herlees de opschriften) Frankrijk en België. België omhelst zijn bondgenoot Frankrijk om hem te bedanken. Franse soldaten kwamen in België vechten tegen de Duitsers.

Het reliëf

Rond een beeldhouwwerk kan je normaal rondwandelen. Het is 3 dimensionaal, 3D: diepte, hoogte, breedte.

Deze twee vrouwen hangen aan het monument vast. Zij vormen een reliëf op het monument. Verbind elk punt met het juiste reliëf dat onderaan beschreven is.

Bij een **laag reliëf** is er niet veel diepte. Het uitgehouwen deel blijft nog dicht bij het oppervlak.

Bij het **hoog reliëf** komt het uitgehouwen deel sterk naar voren maar komt het nog niet los van de achtergrond.

Een deel van de sculptuur is vrijstaand. Het komt los van de achtergrond en kan langs alle kanten bekeken worden.

Helemaal bovenaan het monument

1. Beschrijf wat je helemaal bovenaan op het monument ziet:

... Vier soldaten die een doodskist dragen...

2. Welke letters zijn er op de doodskist gegraveerd? ...RF...

Zij betekenen...

- République française (Franse Republiek)
- République fraternelle (Broederlijke Republiek)
- Régiment fidèle (Trouw Regiment)

3. Welke plant is er rond de letters afgebeeld?

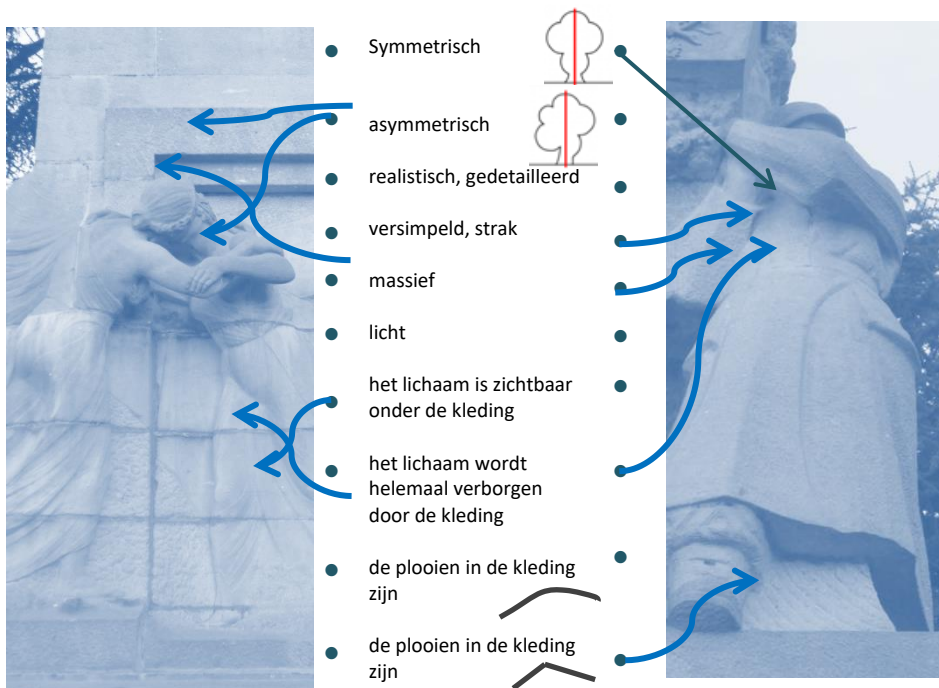

eikenbladeren, symbool van kracht en door-zettingsvermogen

laurierbladeren, symbool van de overwinning

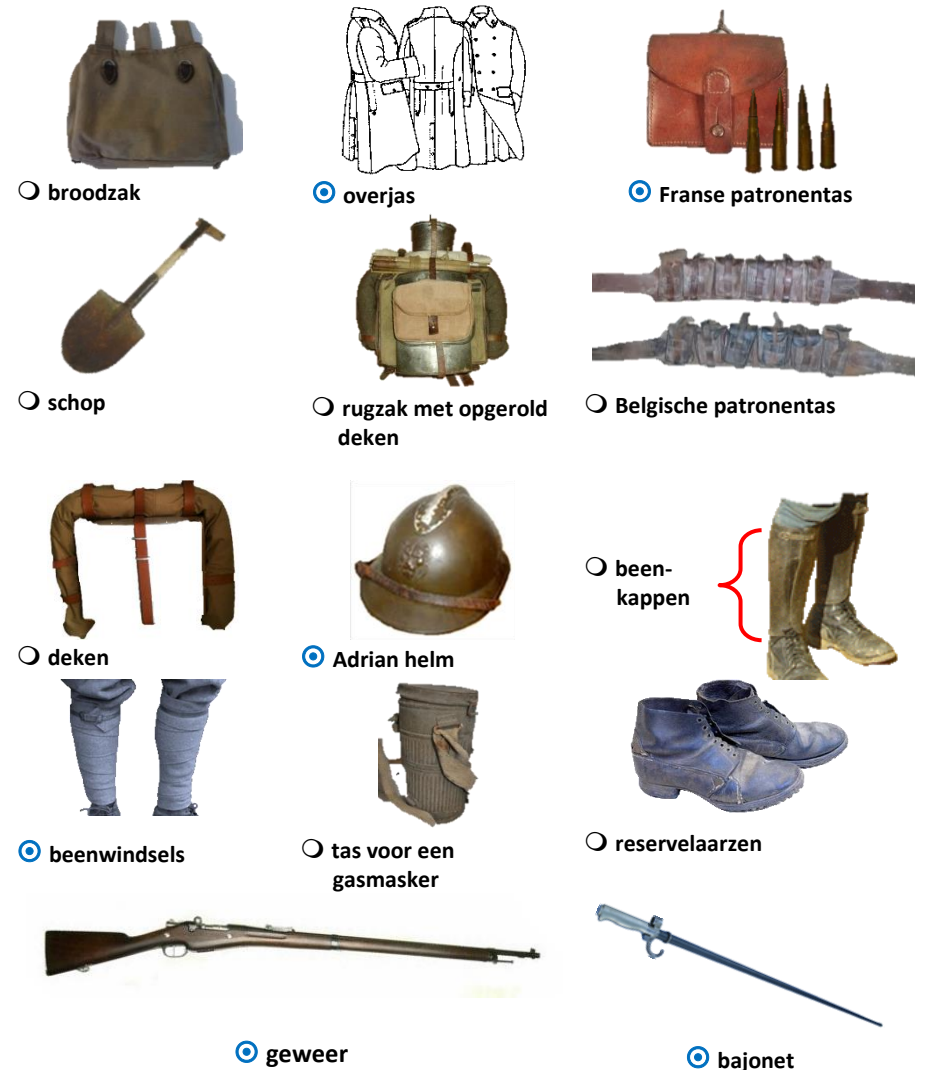
Vergelijk de vier soldaten met de vrouwen aan de voet van het monument. Verbind dan vanuit de kadertjes hieronder elke beeldengroep met haar karakteristieken. Wij hebben al één pijl voor jullie getekend.

Aan de achterkant van het monument – de soldaten

Aan elke kant van de deur staat een soldaat.

1. Kruis alle elementen aan die je terugvindt op hun uniform.

2. Op hun helm zie je een embleem. Welk?

Een jachthoorn, embleem voor de Franse jagers te voet.

Een granaat, embleem voor de Franse infanteristen.

Een leeuwenkop, embleem voor de Belgische soldaten.

3. Aan elke kant van de deur houden zij de wacht.

- In welke houding staan zij? (meerdere antwoorden zijn mogelijk)
 - Ze leunen op hun geweer
 - Ze kijken opzij
 - Ze kijken strak voor zich uit

Dus...

- Ze houden je goed in de gaten
- Ze staan in rust

- Welk gevoel drukt hun gezicht uit?

- verdriet
- vreugde
- neerslachtigheid
- woede
- fierheid
- vermoeidheid

4. Wat bewaken zij?

- Een schat
- Een soldaat
- De ingang van een kerkhof

Aan de achterzijde van het monument – de deur

Op de deur is een vrouw afgebeeld.

1. Zij is gekleed zoals...
 - in de Oudheid.
 - in het begin van de 20ste eeuw.
2. Zij is gewapend zoals...
 - de soldaten met een geweer.
 - zoals tijdens de middeleeuwen of de Oudheid met een zwaard en een schild.
3. Is zo'n wapen gemakkelijk om mee te vechten? JA / **NEE**
Waarom? ... **het is te groot...**
Het zwaard doet nog denken aan iets anders. Aan wat? ... **aan een kruis, zoals op graven**
4. Haar hoofddekkel is een...

helm van een middeleeuwse ridder

muts van een Franse revolutionair

helm uit de Eerste Wereldoorlog

5. Het is een allegorie. Ze stelt dus iets voor, maar wat?
.... **Frankrijk in rouw....**

Mondeling

- Laat je leerlingen de vrouw mimen: ze leunt op haar zwaard, haar hoofd op haar arm,...

- Welk gevoel drukt zij uit? Verslagenheid, verdriet,...

- Deze vrouw is een allegorie, wat stelt zij voor? Frankrijk in rouw

- Wijs je leerlingen er tot slot op dat ze op het voorplein staan van de Onze-Lieve-Vrouw van Lakenkerk (de officiële begraafplaats van onze koninklijke familie) én aan de ingang van het kerkhof van Laken (een prachtige en oude begraafplaats). Deze plaatsing onderstreept ook het belang van dit monument en de Belgische identiteit.

Toelichting

Het *Monument voor de Franse Onbekende Soldaat gevallen op Belgisch grondgebied tijdens de oorlog van 1914-18* werd in 1927 ingehuldigd naast de O.L.Vrouw van Lakenkerk. Dat het aan de ingang van het kerkhof van Laken opgericht werd - een plaats waar mensen om hun doden komen rouwen - versterkt de herdenkingsfunctie van dit monument.

De omgeving van het monument

Het monument is op een heuveltje geplaatst. Het is zodanig gezet dat je het langs alle kanten kan observeren. Elke kant vertelt zijn 'verhaal'.

Rondom het monument is er voldoende ruimte gelaten, zodat er weinig elementen zijn die het uitzicht verstoren. Het hek van het kerkhof van Laken dient als achtergrond voor het monument. Hoewel het monumentaal is van afmeting, verliest het wat van zijn grootsheid door de nabijheid van de kerk.

De vorm en samenstelling van het monument

Om het monument te benaderen moet je eerst een trap op. Een eerste beeldengroep rust op een trapvormige sokkel. Deze doet ook dienst als trap. Een tweede sokkel die zich als een afgeknotte obelisk in de hoogte verheft, draagt een tweede beeldengroep. Het is eerder een verticaal monument dat in een trapezium zou passen. Hoewel het monument zelf langs de voorzijde symmetrisch is, is dit niet het geval voor de centrale beeldengroep. Hoewel het monument vooral langs de voorzijde uitnodigt om bekeken te worden, is elke kant zodanig uitgewerkt dat het telkens een ander 'verhaal' vertelt.

Een monument voor een Franse soldaat op Belgisch grondgebied

Op 4 augustus 1914 trekt het Duitse leger België binnen. De bedoeling was dubbel. Enerzijds wilden de Duitsers op die manier doorstoten naar Parijs, anderzijds hadden ze het plan om de Franse linies aan de Duitse grens in de rug aan te vallen en zo Frankrijk op de knieën te dwingen. (Zie [pedagogisch dossier nr.1, '14-18. Oorlog op tablets'](#))

Daarom stuurt Frankrijk vanaf augustus verschillende regimenten naar België om mee te vechten tegen het Duitse leger. Zij lijden enorme verliezen in het zuiden van België, onder andere in de dorpjes Maissin en Rossignol. Wanneer het front vastloopt aan de IJzer, zullen ook de Fransen zich daar ingraven. Tienduizenden Franse soldaten sterven

op Belgische bodem gedurende de oorlog.

Het monument in Laken is niet zomaar een hulde aan de Franse soldaten, maar vooral aan de *onbekende* Franse soldaten. Duizenden gesneuvelde soldaten konden nooit worden geïdentificeerd omdat hun lichamen te verminkt waren. Voor de Belgische onbekende soldaat werd in 1922 een monument ingehuldigd aan de voet van de Congresskolom. In hetzelfde jaar werd op Père-Lachaise in Parijs een monument ingehuldigd voor Belgische soldaten die in Frankrijk omkwamen. Het monument in Laken kan beschouwd worden als antwoord hierop, zoals de inscriptie aanduidt 'hier rust een onbekende Franse soldaat op Belgische bodem gesneuveld'. Het werd op 17 juli 1927 ingehuldigd. In de tombe ligt een Franse soldaat die opgegraven werd op het Franse militaire kerkhof Saint-Charles de Potyze in Ieper.

Net als bij de Congresskolom staat er voor het monument een bronzen urne waarin de eeuwige vlam kan aangestoken worden, symbool voor de eeuwige herinnering.

Een monument dankzij... publieke inschrijving

Na de oorlog ligt België ligt in puin. Hoewel er in Brussel amper een schot gelost is, zijn steden als Leuven, Ieper of Visé door de Duitsers met de grond gelijk gemaakt. Het leeuwendeel van de middelen gaat noodzakelijkerwijs naar de wederopbouw. De nood om te herdenken is alom aanwezig, maar bij de regering is er weinig elan om herdenkingsmonumenten te subsidiëren. Ze beslist in 1919 dat enkel monumenten met voldoende artistiek karakter zullen gesubsidieerd worden, en dit slechts voor een derde van het volledige bedrag.

Steden, gemeentes, kazernes,... richten dan ook hun eigen monumenten op en verwerven de fondsen hiervoor via publieke intekening, een soort oproep tot giften. Soms, zoals in het geval van het *Monument van de Franse Onbekende Soldaat*, wordt de oprichting voor een monument op privé-initiatief genomen. In 1923 wordt een comité van Lakense burgers opgericht, dat toch al snel ondersteund wordt door onder andere de regering, het departement defensie, en zelfs de Franse ambassade in Brussel. Maar het grootste deel van het verzamelde geld wordt voorzien via de publieke intekening die op touw is gezet om de noodzakelijke fondsen te verwerven.

Het monument werd uitgevoerd door Mathieu Desmaré, een Lakense beeldhouwer die trouwens ook het monument op het Strijderssquare aan Bockstael realiseerde. Een straat in Laken draagt zijn naam.

Aan de voet van het monument: het Franse en Belgische volk

De beeldengroep aan de voet van het monument beslaat drie zijden: twee zijden stellen een begrafenisstoet voor die een massa rozen draagt en de toeschouwer naar de voorzijde begeleiden, waar twee vrouwen elkaar omhelzen. De stoet bestaat uit mannen en vrouwen, maar ook uit kinderen en baby's. De meesten zijn naakt of gekleed, zoals in de Oudheid.

Volgens de ontwerper van het monument stelt de stoet rechts Frankrijk voor dat 'rouwet om het verlies van zijn kinderen'. Links wordt 'het offer van het Belgische volk' afgebeeld, samen met 'het onderricht aan de toekomstige generaties van de liefde van het Franse volk voor België'.

Het is moeilijk om deze thema's terug te vinden in de twee rouwstoeten. Aan de theatrale handelingen, de achterover gebogen hoofden, de sluiers over sommige hoofden, zouden we eerder denken dat het over weeklagers uit de Oudheid gaat. Ze benadrukken eerder de pijn die Franse en Belgische families geleden hebben.

Bijna alle personages zijn naakt of gekleed zoals in de Oudheid. Opmerkelijk genoeg dragen twee meisje kleren en een haarsnit uit het begin van de 20ste eeuw. Alle lichamen zijn welgevormd of gespierd. Er zijn geen tekenen van ouderdom te bespeuren (bv. rimpels). De personages zijn een geïdealiseerde versie van het Franse en Belgische volk.

De **roos** is overvloedig terug te vinden op het monument. In de christelijke symboliek staat zij voor opoffering en pure liefde.

De personages aan de voorzijde van het monument: allegorieën

De vrouwen die elkaar omhelzen zijn allegorieën: iets tastbaar of herkenbaar (hier twee vrouwen) drukt een abstract idee uit,

namelijk Frankrijk en België die van elkaar houden. De kroon en de laurierkrans op hun hoofd wijzen op het koninkrijk België en de republiek Frankrijk. Zij omhelzen elkaar als teken van vriendschap en bijstand. De betekenis van het beeld ligt in hun actie. Hun gezichten zijn immers niet zichtbaar. De gedrapeerde stof over hun kleding, zoals in de Oudheid, wijst op het tijdloze van de vriendschap tussen de twee landen.

De deur achter de vrouwen zou de ingang tot het graf van de onbekende soldaat kunnen zijn, maar ruimer geïnterpreteerd de deur naar de wereld van de doden, zoals bij de graven in het Oude Egypte.

De reliëfs

Een beeldhouwwerk is drie dimensionaal. Het reliëf ervan varieert van beeld tot beeld. De rouwstoet aan de voet van het monument gaat van het ene type reliëf over naar het andere: sommige delen zitten nog echt 'gevangen' in de steen (bas-reliëf of laag reliëf), andere delen komen veel sterker naar voor uit de steen (hoog reliëf). De lichamen van de twee vrouwen die elkaar omhelzen, gaan van een laag reliëf (de voeten en benen) over naar een hoog reliëf (de romp) om te eindigen met hoofden, armen en schouders die loskomen. De groep bovenaan het monument is volledig drie dimensionaal.

Helemaal bovenaan het monument

De beeldengroep op de top van het monument stelt vier soldaten voor die de doodskist dragen van de Franse Onbekende Soldaat. De kist is bijna helemaal bedekt met een massa rozen. Andere betekenisvolle objecten: de laurier (symbool van de overwinning), eikenbladeren (symbool van kracht), de letters 'RF' (République française) en het oorlogskruis dat werd gegeven aan soldaten die opmerkelijke oorlogsdaden stelden.

Twee verschillende stijlen

Er is een groot onderscheid tussen hoe de beeldhouwer de groep soldaten op de top heeft vorm gegeven en de rouwstoet aan de voet van het monument.

Beneden zijn de personages veel gedetailleerder uitgehouwen (de spieren zijn duidelijk zichtbaar), terwijl de soldaten boven teruggebracht zijn tot de essentiële

lijnvoering. Buiten enkele kleine verschillen in het gezicht, zijn de vier soldaten quasi identiek.

Beneden is de lijnvoering van de gedrapeerde gewaden en de lichamen soepel. Bovenaan is zowel het lichaam als de kleding van de soldaten strak en hoekig. Hun handen zijn ruw uitgewerkt: de vijf vingers lijken eerder 'stenen stokken'.

Beneden is de allegorie die de vriendschap tussen België en Frankrijk voorstelt soepel en goed uitgewerkt. Het is geïdealiseerd en moet dus 'mooi' en tijdloos zijn. De soldaten boven zijn stuurs, streng en stijf. Hun blik is strak en als het ware in de dezelfde richting 'versteend'.

Aan de achterzijde – De soldaten: vermoeide wachters

Aan de achterzijde van het monument staan twee soldaten op wacht bij de deur naar de onbekende soldaat. Ze lijken vermoeid. Hun gezichtsuitdrukking maakt van hen individuen. Hun houding in rust en hun lege blik contrasteren met de houding en uitdrukking van de andere personages op het monument. Hoewel de soldaten niet gedetailleerd zijn uitgewerkt, laten ze toch een blik van menselijkheid doorschemeren.

'Poilu', de bijnaam van de Franse soldaat

Tijdens de oorlog geven de soldaten van de verschillende legers/landen bijnamen aan elkaar, of ze nu bondgenoten zijn of vijanden. De Franse soldaten werden 'poilu' (behaard, ruig, baardig) genoemd, omdat zij zich in de loopgraven niet of amper konden scheren. 'Mof' was de bijnaam voor de Duitse soldaten, of 'Frits', afkorting van de naam Friedrich die in die tijd in Duitsland courant gegeven werd. Of deze bijnamen beledigend, spottend of eerder sympathiek gebruikt werden, ze behoorden tot het dagelijkse leven van de soldaten aan het front. Zo werden Britse soldaten 'Tommy' genoemd, een voornaam die in die tijd frequent voorkwam in Groot-Brittannië. Belgische soldaten werden dan weer 'Jass' genoemd, wat verwees naar hun kleding, de jas die bij het Belgische uniform hoorde.

Het uniform van de Franse soldaat

Aan de achterzijde van het monument staat een Franse soldaat, een 'poilu'. Het Franse legeruniform, net als dat van de andere legers, evolueert tijdens de oorlog (voor het Belgische uniform, zie fiche monument (7)). Bij het begin

Adrianhelm van de Franse infanteristen, met het embleem van een granaat.

van het conflict droegen de Franse soldaten een kepie, met daaronder een 'cervelière' (een rond metalen hoedje, zoals een groot keppeltje). Vanaf 1915 dragen de Franse soldaten een stalen helm die hen beter beschermt tegen kogel- en obusinslagen. De helm krijgt de naam 'Adrian', naar de man die de helmen voor het leger bestelde. Ook andere legers nemen gaandeweg deze helm over: Belgen, Italianen, Russen, Roemenen, Serviërs, Grieken,... Enkel het embleem vooraan op de helm verschilt van land tot land: op de Belgische helm staat een leeuw afgebeeld, op de helm van de Franse jagers (een legerregiment) een jachthoorn, op de helm van de Franse infanteristen een granaat, zoals ook duidelijk te zien is op dit monument.

Andere basiselementen op het Franse legeruniform:

- De jas met vouwen aan de zijanten om beter te kunnen bewegen.
- De riem met patronentas (groter dan de Belgische).
- Beenwindsels: lappen stof die men rond de kuiten wond om de broek daar in te snoeren, wat ook de beweging vergemakkelijkte.
- De wapens van de infanterist: een lang geweer met bajonet voor lijf aan lijf gevechten.

Aan de achterzijde van het monument – de deur

Op de deur staat een huilende vrouw afgebeeld. Ze leunt op een zwaard dat ze omarmt. Ze draagt kleren uit de Oudheid, maar ook de Frygische muts, symbool voor de Franse revolutionair, en dus ook van de Franse Republiek. Deze allegorische voorstelling van Frankrijk verschilt met het beeld vooraan het monument, omdat hier het gezicht totaal niet zichtbaar is en het dus vooral haar houding is die verdriet en eenzaamheid uitdrukt.

Haar zwaard is immens groot en toont duidelijk het christelijk kruis. Het zwaard en het kruis zijn in de context van de oorlog terugkerende symbolen. Het zwaard roept het idee op van de heldhaftige ridder die het tijdens de Middeleeuwen opnam voor de zwakkere. Het kruis is onlosmakelijk verbonden met het christendom: het lijden, de dood, de opoffering die alle soldaten voor hun vaderland deden, en dus met de oorlog en het kerkhof.

Op het zwaard zien we een laurierkrans en eikenbladeren, symbolen van overwinning en de zuivere kracht en van het leven dat verdergaat.

Bibliografie

- DEROM (P) (e.a.), *De Beelden van Brussel*, Pandora, Antwerpen, 2000, p. 193-196.
- VAN YPERSELE (L) & TIXHON (A), *Du sang et des pierres. Les monuments de la guerre 1914-1918 en Wallonie* in: Cahiers d'histoire du temps présent, nr. 7, 2000, p. 83-126. Beschikbaar op: http://www.cegesoma.be/docs/media/chtp_beg/chtp_07/chtp7_03_Tix_vanYp.pdf
- Monument voor de Belgische onbekende soldaat in Parijs http://www.bel-memorial.org/cities/abroad/france/paris/pere_lachaise_mon_soldats_belges_14-18.htm
- Hommage aux soldats français qui reposent en Belgique http://www.1914-1918.be/soldat_maissin.php
- L'évolution de l'uniforme français durant la Première Guerre mondiale <http://www.lesfrancaisverdun-1916.fr/uniforme1024.htm>
- Croix de guerre 14-18 <http://www.medailles1914-1918.fr/france-croixdegu.html>
- Monuments aux mort - Faiblesse et maladresse de l'Etat belge <http://www.commemorer14-18.be/index.php?id=lesoldatinconnu>

Colofon

Redactie en iconografische opzoekingen

Stéfane Antoine, Catherine Balau, Nathalie Curinckx, Céline Debatty, Charlotte-Amalie Gillissen, Isabelle Ledoux, Annabelle Nuytens, Hans Vandecandelaere: *Erfgoedklassen en Burgerschap, vzw Paleis van Keizer Karel*.

Coördinatie

Elisabeth Gybels: *Erfgoedklassen en Burgerschap, vzw Paleis van Keizer Karel*.

© Verantwoordelijke uitgever

Stéphane Demeter, vzw Paleis van Keizer Karel

Met dank aan

Erfgoedklassen en Burgerschap dankt Robin Van Damme, stagiair tijdens de ontwerpfase van de fiches, voor zijn diepgaande kennis over het onderwerp.

Datum: september 2015